نقش حج در تقریب مذاهب و وحدت اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره)

نادعلی صالحی

فریضه حج، یکی از مسایل عبادی- سیاسی آیین مقدّس اسلام است که همه‌ساله، از سوی هزاران انسان مشتاق، از سراسر جهان، با ملیّت‌ها، نژادها، رنگ‌ها و زبان‌های مختلف، در سرزمین وحی انجام می‌گیرد.

در میان فرایض و دستورهای دین، کم‌تر فریضه‌ای مانند حج، مورد توجه و سفارش قرار گرفته است. تأکید قرآن کریم و توصیه‌های پی‌درپی و بسیار شدید اولیای دین در این زمینه، وصف ناشدنی است.

عبداللّه بن سنان از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که آن حضرت فرمود:

لَو عطّل الناسُ الحجّ َ لَوَجَبَ عَلَی الإمام أنْ یجبرَهم علی الحجّ، إنْ شاؤوا و إنْ أبوا؛ فإنّ هذا البیت إنّما وضع للحجّ[1]

«اگر مردم حج را رها کردند، بر زمامدار مسلمانان است که آنان را بر انجام دادن فریضه حج وادار سازد، چه بخواهند و چه نخواهند؛ چرا که این خانه، برای حج برپا شده است.»

اهمیّت حج تا آن‌جا است که امام صادق علیه السلام در جایی دیگر می‌فرماید:

«فإنْ لمْ یکنْ لَهُم أمْوال، أنفقَ علیهم مِنْ بَیت مال المسلمین»[2]

«اگر مردم، هزینه سفر حج را نداشته باشند، مخارج سفر آنان از بیت‌المال مسلمانان پرداخت می‌کند.»

باز از آن حضرت، با سندی معتبر نقل شده که فرمود:

«مَنْ مات وَ لَمْ یَحج حَجّةَ الإسلام، لم یمنعه من ذلک حاجّة تحجف به أمْ مرض لا یطیق فیه الحجّ، أو سُلْطان یمنعه، فلیمت یهودیاً أوْ نصرانیاً»[3]

«هرکس از دنیا برود، در حالی‌که فریضه «حجة‌الاسلام» را به جا نیاورده باشد، بدون این‌که حاجتی مانع او شده باشد، یا به جهت بیماری از آن بازمانده باشد، و یا پادشاهی از رفتن او جلوگیری کند، چنین فردی، به کیش یهودیت یا نصرانیّت خواهد مرد.»

مصالح اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی و اسرار دقیق و ارزش‌های فراوانی در پرتو عمل به مناسک حج نصیب جامعه اسلامی می‌گردد که وفاق و همدلی و اتّحاد و اخوت پیروان مذاهب اسلامی، از آن جمله است.

وحدت نیّت، وحدت هدف، وحدت اعمال، وحدت اذکار و آداب، وحدت رنگِ لباس، وحدت مشاهد شریف؛ همانند طواف و سعی و برخی دیگر از مناسک و اعمال حج، اموری هستند که مسلمانان را به وحدتی همه‌جانبه و فراگیر دعوت می‌کنند.

امام خمینی قدس سره در این زمینه می‌فرماید:

«حج، بهترین میعادگاه مُعارفه ملّت‌های اسلامی است که مسلمانان، با برادران و خواهران دینی و اسلامی خود از سراسر جهان آشنا می‌شوند، و در آن، خانه‌ای که متعلق به تمام جوامع اسلامی و پیروان ابراهیم حنیف است، گردهم می‌آیند و با کنار گذاردن تشخّص‌ها و رنگ‌ها و ملیّت‌ها و نژادها، به سرزمین و خانه اوّلین خود رجعت می‌کنند و با مراعات اخلاق کریمه اسلامی و اجتناب از مجادلات و تجملات، صفای اخوّت اسلامی و دور نمای تشکل امّت محمدی صلی ا علیه و آله را در سراسر جهان به نمایش می‌گذارند.»[4]تاریخ اسلام، همواره، شاهد کوشش‌ها و تلاش‌های وحدت‌آفرین شخصیّت‌های برجسته و پیشوایان بزرگ و مجامع علمی- دینی بسیاری بوده است که برگ زرّینی از این تاریخ پرافتخار، به بزرگ پرچم‌دار توحید در عصر حاضر و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران اختصاص دارد.

خود ایشان می‌فرماید:

«ما، سالهای طولانی است که دنبال این هستیم که مسلمین را با هم، همقدم و همکلام و مجتمع کنیم، برای این‌که تمام گرفتاری‌هایی که مسلمین دارند و به دست قدرت‌های اجنبی، آن‌هایی که می‌خواهند از بلاد مسلمین بهره‌گیری کنند، آن‌هایی که می‌خواهند ذخایر مسلمین را ببرند، آن‌هایی که می‌خواهند دولت‌های اسلامی را در زیر یوغ سلطنت خودشان قرار بدهند، این‌ها، کوشش کرده‌اند خودشان و عُمّالشان به اینکه تفرقه بین مسلمین ایجاد کنند ... مسلمین باید ید واحده بر ماسوایشان باشند.»[5]

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بهترین فرصت و امکانات، در اختیار امام خمینی قدس سره قرار گرفت تا با پیام‌ها و رهنمودهای خود و بسیج امکانات و نیروهای متعهّد، و با بهره‌گیری از بُعد وحدت آفرین حج، زمینه تحقّق این آرزوی دیرینه را فراهم سازند.

مقصود از وحدت

وقتی بحث از وحدت میان مذاهب مختلف اسلامی می‌شود، قبل از هر چیز باید مقصود از وحدت روشن شود و معلوم گردد که آیا «وحدت حقیقی» مورد نظر است یا «وحدت صوری و ظاهری؟» و در صورتی‌که حقیقی بودن آن مورد تأیید قرار گرفت، باید روشن شود که چه اموری می‌تواند مبنای یک وحدت حقیقی قرار گیرد؟

بی‌تردید، منظور از وحدت، نوعی هماهنگی و اتحاد حقیقی، برپایه عقاید و رسوم و یا هدف‌ها و برنامه‌های مشترک یا مقوله‌ای اعم از این دو است.

برای روشن شدن موضوع، پیش از پیگیری دیدگاه حضرت امام در این زمینه، از برخی متون قرآنی و روایی استعانت می‌جوییم:

قرآن کریم در باب دعوت اهل کتاب (یهودیان و مسیحیان) به وحدت، خطاب به پیامبر خدا صلی ا‌ علیه و آله می‌فرماید:

«بگو: ای اهل کتاب! بیایید به سوی کلمه واحدی که ما و شما به‌طور مساوی آن را پذیرفته‌ایم و آن عبارت است از این‌که جز خدا را بندگی نکنیم و برایش شریک قرار ندهیم و جز خدای یگانه، بعضی از خودمان را مسلّط و صاحب اختیار بربعض دیگر قرار ندهیم.»[6]

در این آیه شریف هدف‌هایی مانند «آزادی از سلطه همنوعان و پذیرش سلطنت خداوند و بندگی او»، به عنوان محور وحدت ادیان الهی معرفی شده است.

از طرفی، در روایاتی بسیار، هدف از برادری و اخوّت، وحدت در اهداف و کمک به همنوعان در زندگی روزمرّه معرفی شده است.

امام صادق علیه السلام از پیامبر گرامی اسلام صلی ا‌ علیه و آله نقل می‌کند که گفت: «مؤمنان باهم برادرند:

عدّه‌ای از آنان، نیازهای دیگران را برآورده می‌کنند.»[7]

باز در نقلی دیگر، امام صادق علیه السلام می‌گوید:

«کسی که برای رفع حاجت برادر مؤمن خود، قدم بر می‌دارد، مانند کسی است که بین صفا و مروه، سعی می‌کند و آن کسی که نیاز برادرش را برآورد، مانند شهیدی است که در جنگ بدر و احُد، در راه خدا، در خون خود دست و پا زده است.»[8]

از این مجموعه و آیات و روایاتی دیگر، به خوبی روشن می‌شود که وحدت مورد نظر اسلام و مفسّران واقعی آن، وحدت بر اساس پذیرش توحید و نبوّت و ارزش‌های انسانی و هدف‌های مشترکی است که با توجه به فطرت پاک و نیازها و ضرورت‌های امّت اسلامی، بدون توجه به رنگ و نژاد و زبان و مذهبی خاص،

مدّ نظر قرار می‌گیرد.

البته، بدیهی است که مراد از وحدت در اصول اعتقادات، وحدتِ مطلق نیست که همه پیروان مذاهب اسلامی به کنارگذاشتن عقاید و افکار ویژه و هویّت مذهبی خود و برگزیدن یک فکر فراخوانده شوند.

امام خمینی قدس سره در این زمینه می‌فرماید:

«گمان نکنند برادرهای سنّیِ ما که در اسلام این معنا مطرح باشد که فرقی ما بین شما و ما باشد. همان‌طور که شما، چهار مذهبی که در اهل تسنن هست، چه‌طور آن مذهب با آن مذهب دوتا است، لکن برادرند همه، دشمن نیستند این هم یک مذهب خامسی است که دشمنی در کار نیست. همه برادری، همه مسلمان، همه اهل قرآن، همه تابع رسول اکرم.»[9]

«جامعه‌ای که همه می‌خواهند به اسلام خدمت کنند و برای اسلام باشند، از این مسائل نباید طرح شود. ما همه برادر هستیم و باهم هستیم. منتها، علمای شما، یک دسته، فتوا به یک چیز دادند و شما، تقلید از علمای خود کردید، شدید حنفی، یک دسته، فتوای شافعی را عمل کردند و یک دسته فتوای حضرت صادق علیه السلام را عمل کردند، این‌ها شدند شیعه. این‌ها، دلیل اختلاف نیست.»[10] در جایی دیگر می‌فرماید:

«ما، به حسب حکم خدای، تبارک و تعالی، اخوّت خودمان را با همه مسلمین جهان، با دولت‌های کشورهای اسلامی، با ملّت‌های مسلم، در هر مذهبی هستند، در هر کشوری هستند، ما برادری خودمان را با آن‌ها اعلام می‌کنیم. ما می‌خواهیم همه مسلمین، ید واحده باشند بر مَنْ سِواهم. هرکس، در محیط خودش، با هر حکومتی که هست و با هر مذهبی که هست، در محیط خودش باشد و مستقل باشد.»[11]

در حقیقت، آنچه امام خمینی قدس سره در طول حیات سیاسی مبارزاتی خود بر آن تأکید داشتند و امت اسلام، مخصوصاً، زائران بیت‌اللّه الحرام را به آن دعوت می‌کردند، همبستگی مذاهب اسلامی در چهارچوب اصول بنیادین و هدف‌ها و منافع مشترک است که در ادامه، به برخی محورهای مهم آن اشاره می‌کنیم.

مایه‌های وفاق

امام خمینی قدس سره در مجموع سخنان و بیانات خود به مناسبت‌های مختلف و به‌ویژه در زمینه استفاده بهینه از همایش عظیم حج، بیش از هرچیز، بر سه محور اساسی جهت برقراری وحدت میان مسلمانان جهان تأکید می‌ورزیدند:

1- دین اسلام

امام خمینی قدس سره با اشاره به آیه وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّهِ جَمِیعاً وَلا تَفَرَّقُوا [12]...

و این‌که اسلام، بانی عقدِ اخوّتِ میان مسلمانان است می‌فرماید:

«اسلام، بین همه مسلمان‌ها، عقد اخوّت بسته است و همه را دعوت به اعتصام به حبل اللّه و پیروی از خط اسلام می‌فرماید.»[13] «حبل اللّه، اسلام است، صراط مستقیم است. ریسمان بین حق و خلق، اسلام است.»[14] ایشان، ضمن برداشتی این‌چنین از روح قوانین و شعائر اسلامی و با اشاره به نقش حج

در ایجاد وحدت میان فِرَق مختلف اسلامی می‌فرماید:

«این خانه ناس است، شخصی یا اشخاص یا گروهی یا طوایف خاصی، این‌طور نیست که اوْلی باشند به خانه خدا از دیگر ناس. همه مردم، آن‌هایی که در سراسر دنیا هستند، در مشارق ارض و مغارب ارض، مکلّف هستند که مُسْلِم بشوند و در این خانه که قرار داده شده است از برای ناس، مجتمع بشوند و زیارت کنند آن بیت مقدس را.

عقلا و علمای اسلام، از صدر اسلام تا کنون، کوشش کردند برای این‌که مسلمین، همه باهم مجتمع باشند و همه ید واحده باشند بر غیر مسلمین. در هرجا که مُسْلِمی پیدا بشود، باید با سایر مسلمین تفاهم کنند و این یک مطلبی است که خدای تبارک و تعالی در قرآن کریم، سفارش کرده است و پیغمبر اکرم صلی ا علیه و آله سفارش فرموده است و ائمّه مسلمین سفارش فرموده‌اند و علمای بیدار اسلام دنبال این امر را گرفته و کوشش کرده‌اند به اینکه مسلمین را در تحت لوای اسلام به وحدت و یگانگی دعوت کنند.» [15]

2- منافع و هدف‌های مشترک

دومین عامل زمینه‌ساز وحدت میان مسلمانان جهان، منافع و هدف‌های مشترک است.

رسیدن به تفاهم بر اساس منافع مشترک، توقعی نابه‌جا نیست. این مسیری است که بسیاری از کشورهای متمدن و پیشرفته در زمینه‌های مختلف، آن را تجربه کرده‌اند. مثال عینی چنین امری، جامعه اروپا است که می‌بینیم پس از تشکیل پارلمان و بازار مشترک اروپایی، با تقویت زمینه‌های مشترک سیاسی و اقتصادی و تضعیف نقاط منفی و اختلاف برانگیز، تا آن‌جا پیش رفت که حتّی به اتّحاد پولی و حذف مرزها، در جهت تأمین منافع مشترک میان کشورهای عضو رسید.

امروزه، با توجه به توسعه ارتباطات و پیشرفت‌های علمی و صنعتی و آسان شدن تبادلات فرهنگی و نزدیکی ملّت‌ها به هم، زمینه‌های مختلفی برای همکاری و تعاون و اتخاذ تصمیمات مشترک بر اساس منافع و هدف‌های مشترک مسلمانان فراهم شده است که همایش عظیم حج، بهترین مجمع بین‌المللی- اسلامی است که می‌توان با بهره‌گیری از آن، به نقد و بررسی انظار گوناگون در زمینه‌های مختلف پرداخت و نقاط مشترک را تأیید و تقویت کرد و مسائل اختلاف‌ساز را از جوامع اسلامی به دور راند.

امام خمینی قدس سره خطاب به نماینده و امیرالحاج ایران، همین نکته را متعرض شده، می‌گوید:

«با توجه به این‌که فریضه حج، یکی از بزرگ‌ترین فریضه‌های عبادی- سیاسی اسلام و کنگره عظیم حج در مواقف معظّمه، از بزرگ‌ترین کنگره‌های جهان اسلام است، حجّاج محترم جهان را دورهم گرد آورده و در مصالح اسلام و مشکلات مسلمین تبادل آرا نموده و در حل مشکلات و راه رسیدن به آرمان مقدس اسلام، تصمیمات لازم را اتّخاذ نمایید و راه‌های اتّحاد بین همه طوایف و مذاهب اسلامی را بررسی کنید و در امور سیاسی مشترک بین همه طوایف، مشکلاتی را که برای مسلمین جهان به‌دست دشمنان سرسخت اسلام پیش آمده است که اهمّ آن اختلاف‌انگیزی بین صفوف مسلمانان است را چاره‌اندیشی بنمایید.»[16]وی در جایی دیگر خطاب به زائران بیت‌اللّه‌الحرام می‌گوید:

«اگر إن شاءاللّه، آن وحدت بین مسلمین و دولت‌های کشورهای اسلامی- که خداوند تعالی و رسول عظیم‌الشأنش خواسته‌اند و امر به آن و اهتمام در آن فرموده‌اند- حاصل شود، دولت‌های کشورهای اسلامی با پشتیبانی ملّت‌ها، می‌توانند یک ارتش مشترک دفاعی ... داشته باشند که بزرگ‌ترین قدرت را در جهان به‌دست آورند ... و امید است دولت‌های منطقه با قطع‌نظر از زبان و نژاد و مذهب، فقط، تحت پرچم اسلام، در این امر فکر کنند و طرح آن را بریزند.»[17] به‌طور کلّی، در چنین مکان‌هایی که به حق، برای مصالح موحّدان و مسلمانان جهان بنا شده است، می‌توان با تکیه بر منافع و هدف‌های

مشترک، به طرح‌های مهم و فراگیر در جهت رسیدن به وحدت میان مذاهب اسلامی دست یافت و این امری است شدنی و ممکن، که امام خمینی، در بیانات خود، به آن تصریح کرده و حجاج بیت‌الله‌ِ الحرام را به آن فرا می‌خواند:

«بر شما ملّت عزیز اسلام که برای ادای مناسک حج در این سرزمین وحی اجتماع کرده‌اید، لازم است از فرصت استفاده کرده، به فکر چاره باشید.

برای حل مسائل مشکله مسلمین، تبادل‌نظر و تفاهم کنید. باید توجه داشته باشید که این اجتماع بزرگ که به امر خداوند تعالی، در هر سال، در این سرزمین مقدّس فراهم می‌شود، شما ملّت‌های مسلمان را مکلّف می‌سازد که در راه اهداف مقدسه اسلام، مقاصد عالیه شریعت مطهره و در راه ترقی و تعالی مسلمین و اتحاد و پیوستگی جامعه اسلامی کوشش کنید. در راه استقلال و ریشه‌کن‌کردن سرطان استعمار، همفکر و همپیمان شوید. گرفتاری‌های ملل مُسْلِم را از زبان اهالی هر مملکت شنیده و در راه حل مشکلات آنان، از هیچ‌گونه اقدامی فروگذار نکنید. برای فقرا و مستمندان کشورهای اسلامی فکری کنید.»[18]

3- دشمن مشترک

امروزه، کشورهای اسلامی، از سوی سلطه‌جویان و غارت‌کنندگان جهانی، مورد شدیدترین و بی‌رحمانه‌ترین حمله‌ها قرار دارند، زیاده‌طلبان و متجاوزان استثمارگر، چشم طمع به سرزمین‌های غنی و گران‌قیمت مسلمانان دوخته و برای چپاول و غارت مخازن عظیم زیرزمینی و رو زمینی این کشورها، از هیچ جنایت و توطئه‌ای فروگذار نیستند، همواره در تلاشند با انواع حیله‌ها و با بهره‌گیری از شیوه‌ها و ابزارهای مختلف، بر غارت خود تداوم بخشند. این، مصیبتی عظیم است که مسلمانان عالم به حکم قرآن کریم که می‌فرماید:

وَ اعِدّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوّةَ[19]

وظیفه دارند برای آن چاره‌جویی کرده و با هماهنگی و اتخاذ تصمیمات مشترک از چنگال پلید چنین قدرت‌های فزون‌طلب و متجاوز، رها شوند. همایش عظیم حج، بهترین فرصت را در اختیار مسلمانان قرار می‌دهد تا با تأسّی به سیره بنیانگذاران مکتب توحید و مبارزه با کفر و ظلم و تجاوز، با رایزنی‌های همه‌جانبه خود، به اقدامی شایسته و بایسته دست زده و بر دشمنان مشترک خود غالب آیند.

این، نکته‌ای است که امام خمینی قدس سره در پیام‌های خود به حجاج بیت‌الله الحرام، بارها، آن را گوشزد کرده‌اند:

«به حجّاج محترم و زائران بیت‌الله الحرام، از هر کشور و هر طایفه و تابع هر مذهب هستند، متواضعانه عرض می‌کنم، شما، همه، ملّت اسلام و تابع پیامبر و پیروِ دستورات قرآن مجید هستید و همه، دشمنان غدّار مشترک دارید که با ایجاد اختلاف به واسطه عمّال بدبخت خود و رسانه‌های گروهی و تبلیغات تفرقه‌افکن، در طول تاریخ، به‌ویژه در سده‌های اخیر و بالاخص در عصر حاضر، همه دولت‌ها و ملّت‌های اسلامی را در اسارت کشیده‌اند و ذخایر غنیِ بلاد شما و دسترنج مظلومان کشورهای شما را به غارت برده و می‌برند و درصدد هستند که حکومت‌ها را، گوش و چشم‌بسته و دربست، به خدمت خود گمارند و ملّت‌ها را به دست آنان، مصرفی، بار بیاورند و از رشد انسانی و ابتکار صنعتی کشورهای مظلوم، با حیله‌ها و توطئه‌های شیطانی جلوگیری کنند و وابستگی هرچه بیشتر و اتکا به غرب و شرق را روزافزون کنند و مجال تفکر برای استقلال و ابتکار را به هیچ‌کس ندهند و نَفَس‌هایی که برای بیداری ملّت‌ها آماده‌اند، در سینه‌ها خفه کنند. و وضعِ نکبت‌باری که در کشورهای اسلامی و سایر کشورهای مظلوم مشاهده می‌کنید، زاییده همین توطئه‌های دشمنان مشترک مسلمانان و مظلومان است.

پس اکنون که در مرکز اسلام حیات‌بخش، به امر خداوند و رسولش، گرد آمده‌اید و از هر ملّت و مذهب، در این مکان عظیم اجتماع کرده‌اید، برای این درد مهلک و سرطان کشنده، چاره‌اندیشی کنید و باید بدانید که چاره اساسی در سایه وحدت همه مسلمین و اجتماع همگانی در قطع ید ابرقدرت‌ها از کشورهای اسلامی است.»[20] «شرط همه مناسک و مواقف برای رسیدن به آرزوهای فطری و آمال انسانی، اجتماع همه مسلمانان در این مراحل و مواقف و وحدت کلمه تمامی طوایف مسلمین است، بدون اعتنا به زبان و رنگ و قبیله و طایفه و مرز و بوم و عصبیّت‌های جاهلی و هماهنگ خروشیدن بر دشمن مشترک.»[21] متفکر و فیلسوف شهید، آیةالله مرتضی مطهری رحمه الله در زمینه مبنای وحدت میان مذاهب اسلامی، سخنی جامع دارند که آن را در پایان این بخش یادآور می‌شویم:

«مسلمین، مایه وفاق‌های بسیاری دارند که می‌تواند مبنای یک اتّحاد محکم گردد.

مسلمین، همه، خدای یگانه را می‌پرستند و همه، به نبوت رسول اکرم، ایمان و اذعان دارند. کتاب همه قرآن و قبله همه کعبه است. با هم و مانند هم، حج می‌کنند و مانند هم نماز می‌خوانند و مانند هم روزه می‌گیرند و مانند هم تشکیل خانواده می‌دهند و داد و ستد می‌نمایند و کودکان خود را تربیت می‌کنند و اموات خود را دفن می‌نمایند و جز در اموری جزئی، در این کارها باهم تفاوتی ندارند.

مسلمین همه از یک نوع جهان‌بینی برخوردارند و یک فرهنگ مشترک دارند و در یک تمدّن عظیم و باشکوه و سابقه‌دار شرکت دارند. وحدت در جهان‌بینی، در فرهنگ، در سابقه تمدّن، در بینش و منش، در معتقدات مذهبی، در پرستش‌ها و نیایش‌ها، در آداب و سنن اجتماعی خوب، می‌تواند از آنها ملّت واحد بسازد و قدرتی عظیم و هایل به وجود آورد که قدرت‌های عظیم جهان، ناچار، در برابر آن‌ها خضوع نمایند. خصوصاً اینکه در متن اسلام، بر این اصل تأکید شده است. مسلمانان، به نص صریح قرآن، برادر یکدیگرند و حقوق و تکالیف خاصّ آن‌ها را به یکدیگر مربوط می‌کند ....»[22]

موانع وحدت

زمینه‌ها و موانع فراوانی در ایجاد تفرقه و جدایی میان مذاهب و فرق مختلف اسلامی تأثیر دارند که در این بخش، به مواردی از آن اشاره می‌کنیم:

1- قوم گرایی

تکیه بر قومیّت و ملیّت و مرزبندی‌های نژادی و منطقه‌ای و تعصّب و افتخار ورزیدن نسبت به اموری از این دست، یکی از موانع وحدت به‌شمار می‌رود.

فخر و مباهات نسبت به امور واهی و اعتباری و مقطعی و منطقه‌ای؛ یعنی برتری‌جویی‌ها و افتخارات متداول میان برخی ملل و اقوام و خانواده‌ها- که ملاک حق و باطل را تطابق خواست دیگران با تمایلات و خواسته‌های خود یا عدم تطابق آن می‌دانند- خروج از اعتقاد به توحید و ... است و بی‌اعتنایی به توحید، یکی از موانع وحدت است.

امام زین‌العابدین علیه السلام می‌گوید:

«آن تعصّبی که صاحبش گناهکار شمرده می‌شود، این است که فردی، انسان‌های بدکردارِ وابسته خویش را، از افراد نیکوکارِ وابسته به قومی دیگر، بهتر و باارزش‌تر بشمارد. البته، دوست داشتن بستگان، از تعصّب‌های باطل نیست، بلکه یاری کردن بستگان، برای ستم به دیگران، از نوع تعصّب باطل است.»[23]
چنین تعصّبی، زمینه‌ساز جدایی و خروج از محدوده ایمان و مؤمنان شمرده شده است.

امام صادق علیه السلام از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که گفت:

«کسی که خودش، تعصّب بورزد یا دیگری برایش تعصّب ورزد، حقیقتاً، گردن‌بندِ ایمان را از گردن خارج کرده است.»[24] نقش این عامل، در دوری مسلمانان از هم، نقشی اساسی و غیر قابل انکار است و با توجّه به همین نکته است که امام خمینی قدس سره همه مسلمانان و به ویژه حجاج بیت‌اللّه الحرام را به مدّنظر قرار دادن مصالح عالی اسلام و پرهیز از فرقه‌گرایی و تعصّب‌های جاهلانه فراخوانده، می‌گوید:

«لازم است حجّاج بیت‌اللّه الحرام در این مجمع عمومی و سیل خروشان انسانی، فریاد برائت از ظالمان و ستم‌کاران را هرچه رساتر برآورند و دست برادری را هرچه بیش‌تر بفشارند و مصالح عالیه اسلام و مسلمین مظلوم را فدای فرقه‌گرایی و ملّی‌گرایی نکنند و برادران مُسْلم خود را هرچه بیش‌تر متوجّه به توحید کلمه و ترک عصبیت‌های جاهلی که جز به نفع جهان‌خواران و وابستگان آنان تمام نمی‌شود، بنمایند که این، خود، نصرت خداوند تعالی است.»[25] «از مسائلی که طرّاحان برای ایجاد اختلاف بین مسلمانان طرح [کرده‌اند] و عمّال استعمارگر در تبلیغ آن به‌پاخاسته‌اند، قومیّت و ملیّت است و مسلمانان را در مقابل هم قرار داده‌اند. در حبّ ِ وطن حرفی نیست، ولی ملّی‌گرایی که به دشمنی بین مسلمین و شکاف در صفوف مسلمین منجر [می‌شود] برخلاف اسلام و مصلحت مسلمین است.»[26] «هان! ای مسلمانان قدرتمند به خود آیید و خود را بشناسید و به عالم بشناسانید و اختلافات فرقه‌ای و منطقه‌ای را که به‌دست قدرت‌های جهان‌خوار و عمّال فاسد آن‌ها برای غارت شما و پایمال کردن شرف انسانی و اسلامی شما بار آمده، به حکم خدای تعالی و قرآن مجید، به دور افکنید.»[27]

2- کج‌فهمی‌ها و ارائه تفسیرهای متفاوت از اسلام

یکی از اصلی‌ترین و بزرگ‌ترین موانع وحدت، کج‌فهمی‌ها و تجزیه و تحلیل‌ها و تفسیرهای غلط و بعضاً متضاد از اسلام، از سوی نااهلان و در نتیجه دورشدن مسلمانان از حقیقت دین و معارف اسلامی است.

متفکر شهید، مرتضی مطهری رحمه ا تحت عنوانِ «انحطاط مسلمین در عصر حاضر» می‌گوید:

«در میان کشورهای دنیا، به استثنای بعضی کشورها، کشورهای اسلامی عقب‌مانده‌ترین و منحطترین کشورها هستند، نه‌تنها درصنعت عقب هستند، در علم ...، در اخلاق، در انسانیّت و معنویّت [هم] عقب هستند. چرا؟ ... باید اعتراف کنیم که حقیقت اسلام، به صورت اصلی، در مغز و روح ما موجود نیست، بلکه این فکر، اغلب در مغزهای ما به‌صورت مسخ شده، موجود است ... فکر دینی ما باید اصلاح شود، تفکّر ما درباره دین، غلط است ... ما قبل از این‌که بخواهیم درباره دیگران فکرکنیم که آن‌ها

مسلمان شوند، باید درباره خود فکر کنیم. ما اکنون بیش از هرچیزی نیازمندیم به یک رستاخیز دینی و اسلامی، به یک احیای تفکر دینی، به یک نهضت روشنگر اسلامی.»[28]

امام خمینی، در زمینه کج‌فهمی‌ها و تبلیغات سوئی که به اسم اسلام، علیه اسلام و وحدت بین مسلمانان صورت می‌گیرد، می‌گوید:

«آن‌هایی که می‌خواهند اسلام را بشکنند، با اسم اسلام، این‌ها را گول می‌زنند: اوراقی می‌نویسند، متفرق می‌کنند در همه جا که چه [وچه] و می‌خواهند تفرقه بیندازند.»[29] «اصل این مسأله که شیعه و سنّی، شیعه، یک‌طرف و سنّی، یک‌طرف، این از روی جهالت و از روی تبلیغاتی که اجانب کرده‌اند، پیش آمده است. چنان‌که بین خود شیعه هم اشخاص مختلفی را با هم به مبارزه وامی‌دارند و بین خود برادرهای سنّی هم یک طایفه‌ای را به طایفه دیگر، در مقابل هم قرار می‌دهند.»[30] «مع الأسف، ابعاد مختلف این فریضه عظیم سرنوشت‌ساز [حج] به واسطه انحراف‌های حکومت‌های جور، در کشورهای اسلامی و آخوندهای فرومایه درباری و کج‌فهمی‌های بعضی از معمّمین و مقدّس‌نماها در تمام کشورهای اسلامی، در پرده ابهام باقی مانده است. کج‌فهمانی که حتّی با تشکیل حکومت اسلامی؛ مخالف و آن را از حکومت طاغوت بدتر می‌دانند! کج‌فکرانی که فریضه بزرگ حج را محدود به یک ظاهر بی‌محتوا کرده و ذکر گرفتاری‌های مسلمانان و کشورهای اسلامی را بر خلاف شرع و تا سرحدّ ِ کفر می‌شمارند. وابستگان به حکومت‌های جابر انحرافی که فریاد مظلومانی را که از گوشه و کنار جهان در این مرکزِ فریاد، جمع گردیده‌اند، زندقه و برخلاف اسلام وانمود می‌کنند. بازی‌گرانی که برای عقب نگاه داشتن مسلمانان و بازکردن راه برای غارت‌گران و سلطه‌جویان، اسلام را در کنج مساجد و معابد محصور نموده‌اند و اهتمام به امر مسلمین را بر خلاف اسلام و وظایف مسلمانان و علمای اسلام معرفی می‌کنند.

و مع الأسف، دامنه تبلیغات گمراه‌کننده، به قدری بوده و هست که دخالت در هر امر اجتماعی و سیاسی را در جامعه مسلمین، بر خلاف وظایف روحانیون و علمای دین می‌دانند و دخالت در سیاست را گناهی نابخشودنی می‌خوانند و فریضه نمازجمعه را به یک صورت خشک، متصور کرده و تجاوز از این حد را ضد اسلام می‌دانند.

و باید گفت اسلام غریب و ناشناخته است و ملّت‌های اسلامی منزوی و ناآشنا به حقایق اسلامند.»[31]

3- توطئه قدرت‌مندان زیاده‌طلب

همان‌طور که پیشتر آوردیم، غارت‌گران جهانی، همواره، درصددند تا سلطه خود بر کشورهای غنی را توسعه دهند و بر چپاول و غارت سرمایه و استثمار ملّت‌های محروم، فزونی بخشند.

آنان، چون وحدت و انسجام ملّت‌ها را مهم‌ترین مانع و سدّی عظیم در مقابل غارت‌گری‌های خود می‌دانند، بیش‌ترین فعّالیّت خود را برای ایجاد اختلاف ملّت‌های موردنظر، متمرکز می‌سازند. که ایجاد اختلاف میان مذاهب اسلامی، از جمله آن تلاش‌ها است.

امام خمینی قدس سره در این زمینه می‌فرماید:

«طرح اختلاف بین مذاهب اسلامی، از جنایاتی است که به دست قدرت‌مندان- که از اختلاف بین مسلمانان سود می‌برند- و عمّال از خدا بی‌خبر آنان از جمله «وعّاظالسلاطین»- که از سلاطین جور، سیاه‌روی‌ترند- ریخته شده و هر روز بر آن دامن می‌زنند و گریبان چاک می‌کنند و در هر مقطع، به امید آنکه اساس وحدت بین مسلمین را از پایه ویران نمایند، طرحی برای ایجاد اختلاف عرضه می‌دارند.»[32] «علما و دانشمندان سراسر جهان، به‌ویژه علما و متفکران اسلامِ بزرگ، یک‌دل و یک‌جهت، در راه نجات بشریّت از تحت سلطه ظالمانه این اقلیّت حیله‌باز و توطئه‌گر- که با دسیسه‌ها و جنجال‌ها، سلطه ظالمانه خود را بر جهانیان گسترده‌اند- بپاخیزند و با بیان و قلم و علم خود، خوف و هراس کاذبی را که بر مظلومان سایه افکنده است، بزدایند و این کتاب‌هایی را که اخیراً با دست استعمار که از آستین کثیف این بردگان شیطان، منتشر شده و دامن به اختلاف بین طوایف مسلمین می‌زنند، نابود کنید و ریشه خلاف- که سرچشمه همه گرفتاری مظلومان و مسلمانان است- را برکنید.»[33]

4- هواهای نفسانی

از جمله موانع وحدت میان مسلمانان، حبّ نفس و هواهای نفسانی است. امام خمینی، اختلاف و جدایی مسلمانان از هم را ناشی از جهات نفسانی و اغراض نفسانیه دانسته، می‌فرماید:

اختلاف، همیشه ناشی از جهات نفسانی است. اگر همه انبیا، الآن، در این‌جا جمع بشوند، اختلاف ندارند، برای آنکه آن جهات نفسانی را ندارند. آن‌وقت که یک طرف، جهت نفسانی دارد و یا هردو طرف، جهت نفسانی دارند، آن‌وقت، اختلاف پیدا می‌شود. کوشش کنید که آن جهات نفسانی، بازیتان ندهد که منشأ مناقشه و اختلاف شود.»[34]«شما، باید بدانید که هر اختلاف و نزاعی شروع شود، از باطن خود انسان است و هر اتحاد و انسجامی که حاصل شود، از خدا است.»[35]

راه‌های ایجاد اتّحاد میان مذاهب اسلامی

در بخش‌های گذشته یادآور شدیم که هریک از مذاهب اسلامی، با وجود اینکه دارای مشخصاتی ویژه‌اند که به لحاظ آن، از هم متمایز می‌گردند، امّا مایه‌های وفاق و هدف‌های مشترکی دارند که می‌تواند آن‌ها را به تفاهم و وفاق برساند. نیز گفتیم که فریضه حج، بهترین موقعیّت مکانی و زمانی را در اختیار مسلمانان قرار می‌دهد تا با اقداماتی هماهنگ به‌سوی وحدت بروند.

در این‌که چه برنامه‌ها و طرح‌های عملی و واقع‌بینانه، با توجه به هدف‌های مشترک، می‌تواند زمینه‌ساز وحدت مسلمانان گردد، دیدهای مختلفی وجود دارد که ما، در این بخش، با توجه به دیدگاه‌های حضرت امام قدس سره و با بهره‌گیری از سخنان ایشان در زمینه فریضه حج، به اموری اشاره می‌کنیم:

1- جلوگیری از تبلیغات منفی

از جمله مهم‌ترین عوامل حسن تفاهم و وحدت میان مسلمانان، تکریم و احترام به شخصیّت افراد است. جوّ حاکم بر محیطهای اسلامی، باید به گونه‌ای باشد که هیچ فرد یا گروهی، خویشتن را در معرض اهانت و تحقیر دیگران نبیند و نسبت به عزّت نفس و شخصیّت خود، احساس ناامنی و نگرانی نکند، هرچند ازنظر مذهبی در اقلیّت باشد.

همه انسان‌ها، از هر ملّت و نژاد، از اهانت دیگران آزرده‌خاطر می‌گردند و از خود، عکس‌العمل نشان می‌دهند و دوست دارند در نظر دیگران، با ارزش و مورد احترام باشند.

احترام به شخصیّت دیگران، مایه مِهر و محبّت و دوستی، و اهانت و تحقیر دیگران، وسیله ایجاد خشم و دشمنی و مایه تفرقه و جدایی است. بی‌جهت نیست که پیامبر گرامی اسلام صلی ا علیه و آله می‌فرماید:

«لا تحقرنّ أحداً من المسلمین؛ فإنّ َ صغیرهم عند اللّ َه کبیر».[36]

«هیچ یک از مسلمانان را کوچک نشمارید که خردسالانشان هم در پیشگاه خداوند، بزرگند.»

از این‌رو نخستین گام برای برقراری وحدت میان مسلمانان جهان، جلوگیری از هجو و دشنام‌گویی و

تحقیر و بی‌حرمتی است. لازم است عالمان و نویسندگان، از هر مذهب و فرقه که باشند، در گفته‌ها و نوشته‌های خود از هر سخن و هر حرکتی که سبب بی‌حرمتی و تحقیر دیگران و تفرقه و جدایی است، پرهیز کنند و پیروان خویش را از بدگویی و تحقیر نسبت به خلفا و یا حسّاسیت نشان دادن و برخورد متعصبانه نسبت به زیارت‌های معروف و مستند و غیر آن، بازداشته و از فعالیت‌های تفرقه‌افکنانه آنان جلوگیری کنند.

قرآن کریم حتّی این عملِ زشت را نسبت به مشرکان، روانمی‌دارد و می‌فرماید:

وَ لا تَسُبُّوا الَّذِینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَیَسُبُّوا اللَّهَ عَدْواً بِغَیْرِ عِلْمٍ ...[37]

«و دشنام ندهید آنان که جز خدا را می‌خوانند، تا دشنام دهند خدای را دشمنانه و از روی نادانی.»

امام خمینی قدس سره می‌گوید:

«علما و خطبا و ائمه جمعه بلاد و روشنفکران اسلامی، با وحدت و انسجام و احساس مسؤولیّت و عمل به وظیفه سنگین هدایت و رهبری مردم، می‌توانند دنیا را در قبضه نفوذ و حاکمیت قرآن درآورند و جلوی این‌همه فساد و استثمار و حقارت مسلمین را بگیرند ... و به‌جای نوشتن و گفتن لاطائلات و کلمات تفرقه‌انگیز و مدح و ثنای سلاطین جور و بدبین کردن مستضعفان به مسائل اسلام و ایجاد نفاق در صفوف مسلمین، به تحقیق و نشر احکام نورانی اسلام همّت بگمارند و با استفاده از این دریای بی‌کران ملّت‌های اسلامی، هم عزّت خود را و هم اعتبار امّت محمّدی صلی ا علیه و آله را پایدار نمایند.»[38]

استاد شهید مطهّری رحمه ا در این زمینه می‌گوید:

وحدت اسلامی ... ایجاب می‌کند ... که مسلمین برای این‌که احساسات کینه‌توزی در میانشان پیدا نشود یا شعله‌ور نگردد، متانت را حفظ کنند، یکدیگر را سبّ و شتم ننمایند، به یکدیگر تهمت نزنند و دروغ نبندند؛ از حدّ منطق و استدلال خارج نشوند و در حقیقت، لااقل، حدودی را که اسلام در دعوت غیر مسلمان به اسلام، لازم دانسته است، درباره خودشان رعایت کنند؛ ادْعُ إِلَی سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ ...[39]

2- شناخت اسلام اصیل و وجوه اشتراک مذاهب

همان‌طور که پیش‌تر یادآور شدیم، آگاه نبودن از اسلام واقعی و یا کج‌فهمی‌ها و داوری‌های جاهلانه تعصب آمیز برخی از پیروان مذاهب اسلامی نسبت به هم، از جمله عوامل به‌وجود آمدن تفرقه و جدایی میان مسلمانان به‌شمار می‌رود. این امر، می‌طلبد که عالمان دینی و روشنفکران مذهبی تلاش همه‌جانبه‌ای را برای شناساندن اسلام اصیل و اصول و ارزش‌های دینی مشترک میان جمیع مذاهب دست زده و ضمن تعمیق اطلاعات دینی مردم و بالا بردن سطح فرهنگ مسلمانان جهان، بسیاری از بدبینی‌ها و تعصبات ناروا را برطرف کرده و زمینه وحدت حقیقی را فراهم سازند.

ناآشنایی پیروان هریک از مذاهب اسلامی به اسلام یا مبانی فکری و دیدگاه‌های اعتقادی هم، زمینه‌ساز بسیاری از نفی و طردها و طرح مسائل اختلاف‌انگیز است و این خطر، تنها، با بحث و بررسی پیرامون مبانی اسلام و تعمیق اطلاعات پیروان مذاهب مختلف در این زمینه از بین خواهد رفت.

امام خمینی، در لزوم شناخت اسلام واقعی و نقش آن در برقراری وحدت می‌فرماید:

«چنان‌که کراراً اعلام کرده‌ام، اگر ملّت اسلام بیدار نشوند و به وظایف خود آگاه نگردند، اگر علمای اسلام، احساس مسؤولیت نکنند و به‌پانخیزند، اگر اسلام واقعی که عامل وحدت و تحریک کلیّه فِرَق مسلمین در مقابل بیگانگان و ضامن سیادت و استقلال ملل مسلمان و کشورهای اسلامی می‌باشد، به دست عوامل و ایادی اجانب، همین‌طور در زیر پرده استعمار پوشیده بماند، آتش اختلاف و تشتّت در میان مسلمین افروخته می‌گردد و روزهای سیاه‌تر و نکبت‌بارتری برای جامعه اسلامی در پیش است.»[40]

نکته!

در بسیاری از موارد، داوری‌های ناروا و کج‌فهمی‌ها و بدگویی‌های فرقه‌های مختلف به هم، ناشی از برداشت‌های غلط آنان از منابع و آثار ارائه دهنده عقاید و آداب و رسوم ویژه مذاهب صورت می‌گیرد، به‌طوری که در انتساب عقیده یا نکته‌ای خاص به این یا آن، به روایت یا داستانی از همان منابع معتبر نزد خود آنان استناد می‌شود. ازاین‌رو، پالایش منابع تحقیق و کتب روایی از روایات غیر معتبر و ضعیف، و عرضه معارف بی‌پیرایه و یا حدّ اقل ارائه توضیحی جامع و قابل فهم برای عموم، در ابتدای هر یک از کتب منبع، در زمینه رده‌بندی اخبار به صحیح و غیرصحیح و ضعیف و جعلی و غیرآن و راه برداشت از روایات، می‌تواند در جلوگیری از چنین امور ناشایستی تأثیر گذارد.

3.رعایت حقوق برادری

در دید کلّی اسلام، مسلمان، به‌عنوان برادر مسلمان، شناخته شده است. به حکم این برادری، حقوقی بر عهده یکایک مسلمانان واجب گردیده است که بدون پای‌بندی به آن، بنای وحدت و اخوّت اسلامی، متزلزل و ناپایدار است.

پیامبر گرامی اسلام صلی ا علیه و آله می‌گوید:

«مَنْ سَمِعَ رَجُلًا یُنادِی: یا لَلْمُسْلِمین! فَلَم یُجِبْهُ فَلَیسَ بِمُسلمٍ».[41]

«اگرمسلمانی‌بشنود مردی- از هر مذهب وآیین- مسلمانان را به یاری خود فرا می‌خواند و از آنان کمک می‌طلبد، ولی او به ندایش پاسخ ندهد و یاریش نکند، مسلمان نیست.»

و نیز آن حضرت گفت:

«مَنْ أصْبَحَ فَلَمْ یَهْتَمّ بِامُورِ الْمُسْلِمین فَلَیسَ بِمُسْلِم».[42]

«کسی که صبح کند و قصد خدمتگزاری در کارهای مسلمانان نداشته باشد، مسلمان نیست.»

امام خمینی قدس سره در پیام‌های خود به حجاج بیت‌اللّه الحرام، ضمن اشاره به مسؤولیت خطیر مسلمانان درباره گرفتاری‌ها و مشکلات برادران خود در کشورهای مختلف، برگزاری فریضه حج را بهترین فرصت برای تبادل نظر درباره این امور و رسیدن به راه‌حل‌های آن‌ها می‌داند:

اکنون که موسم حج بیت‌اللّه الحرام است و مسلمین از اطراف جهان به زیارت خانه خدا آمده‌اند، لازم است در خلال اعمال شریفه حج به یکی از بزرگ‌ترین فلسفه این اجتماع عظیم توجه داشته و به وضع اجتماعی و سیاسی کشورهای اسلامی، رسیدگی کرده و از گرفتاری‌های برادران ایمانی خود مطلع گشته و در رفع آن، در حدّ وظیفه اسلامی و وجدانی کوشش کنند. اهتمام به امر مسلمین، از فرایض مهمّه اسلام است.»[43]

«باید در این اجتماع عظیم الهی- که هیچ قدرتی جز قدرت لایزال خداوند نمی‌تواند آن را فراهم کند-

مسلمانان به بررسی مشکلات عمومی مسلمین پرداخته و در راه رفع آنها با مشورت همگانی کوشش کنند.»[44]

«برای حلّ ِ مسائل مشکله مسلمین، تبادل‌نظر و تفاهم کنید ... در راه استقلال و ریشه‌کن کردن سرطان استعمار، همفکر و همپیمان شوید! گرفتاری‌های ملل مسلم را از زبان اهالی هر مملکت شنیده و در راه حلّ ِ مشکلات آنان از هیچ‌گونه اقدامی فروگذار نکنید! برای فقرا و مستمندان کشورهای اسلامی، فکری کنید! برای آزادی سرزمین اسلامی فلسطین از چنگال صهیونیسم- دشمن سرسخت اسلام و انسانیّت- چاره‌اندیشی کنید.»[45]

تصوّر کنید که اگر گروهی، این چنین، خود را نسبت به سرنوشت هم مسؤول دانسته و در رفع گرفتاری‌ها و رسیدن به اهداف مورد نظر، یار و غمخوار هم باشند و به تعبیر روایات، احترام به هم را تا آن‌جا رعایت کنند که حتّی در غیاب هم، از هم دفاع کنند و بین خود جدایی و دوگانگی نبینند، چه زندگی شیرین و زیبایی را خواهند داشت!

4- صدور فتواهای وحدت‌ساز

از جمله مسائل مورد بحث بین عالمان دینی، مسأله جواز تقلید و پیروی از فتوای منطبق بر هریک از دیدگاه‌های مذاهب اسلامی یا عدم جواز آن است.

در حدود چهل سال پیش، در تاریخ 17 ربیع‌الأوّل 1378 قمری، برابر با 17 مهرماه 1377 خورشیدی، در روز میلاد امام صادق علیه السلام از سوی مفتی وقت مصر و رییس آن روز الأزهر، شیخ محمود شلتوت، فتوایی بدین شرح صادر شد:

«آیین اسلام، هیچ یک از پیروان خود را ملزم به پیروی از مکتب معیّنی ننموده و بلکه هر مسلمانی، می‌تواند از هر مکتبی که به‌طور صحیح نقل شده و احکام آن در کتب مخصوص به خود، مدون گشته، پیروی کند. و کسی که مقلّ ِد یکی از این مکتب‌های چهارگانه باشد، می‌تواند به مکتب دیگری، هر مکتبی که باشد، منتقل شود.

مکتب جعفری، معروف به مذهب اثناعشری، مکتبی است که شرعاً ً پیروی از آن مانند پیروی از مکتب‌های اهل سنّت، جایز است. بنابراین، سزاوار است که مسلمانان، این حقیقت را دریابند و از تعصّب ناحق و

ناروایی که نسبت به مکتب معینی دارند، دوری گزینند؛ زیرا، دین خدا و شریعت او، تابع مکتبی نبوده و در انحصار مکتب معیّنی نخواهد بود، بلکه همه صاحبان مذاهب، مجتهد بوده و اجتهادشان مورد قبول درگاه باری‌تعالی است و کسانی که اهل نظر و اجتهاد نیستند، می‌توانند از هر مکتبی که مورد نظرشان است، تقلید و از احکام فقه آن پیروی کنند. در این مورد، فرقی میان عبادات و معاملات نیست.»[46]

این حرکت خداپسندانه و هوش‌مندانه، در آن زمان، برای تحقّق وحدت میان مذاهب اسلامی و نزدیک کردن مسلمانان به هم صورت گرفت و می‌طلبید که با پی‌گیری‌های سایر علما و مراجع دینیِ سایر مذاهب، به نتیجه نهایی رسیده و زمینه اتحاد و تقریب هرچه بیش‌تر میان مسلمانان جهان فراهم می‌شد، امّا چنین نشد و این معضل، باقی ماند.

البته از سوی امام خمینی و برخی مراجع دیگر، تنها در خصوص مناسک حج، فتواهایی از این دست صادر شده است، امّا این قبیل اقدامات در مقابل آن حجم وسیع تبلیغات تفرقه‌انداز و سیاست‌های استعمارگران برای ایجاد شکاف میان مسلمانان، بسیار ناچیز است.

برخی از فتواهای وحدت‌ساز امام خمینی قدس سره

«طواف را به نحو متعارف که همه حجاج به‌جا می‌آورند، به‌جاآورید و از کارهایی که اشخاص جاهل می‌کنند، احتراز شود و مطلقاً از کارهایی که موجب وهن مذهب است، باید احتراز شود. در وقوفین، متابعت از حکم قضات اهل سنّت، لازم و مجزی است، اگر چه قطع به خلاف داشته باشید.»[47]

«لازم است برادران ایرانی و شیعیان سایر کشورها، از اعمال جاهلانه که موجب تفرق صفوف مسلمین است، احتراز کنند. و لازم است در جماعات اهل سنت، حاضر شوند [و] از انعقاد [و] تشکیل نماز جماعت در منازل و گذاشتن بلندگوهای مخالف رویه، اجتناب نمایند. و از افتادن روی قبور مطهره و کارهایی که گاهی مخالف شرع است، جدّاً اجتناب کنند.»[48]

«در وقتی که در مسجدالحرام یا مسجدالنبی، نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین، نباید از آن‌جا خارج شوند و باید از جماعت تخلّف نکنند و با سایر مسلمین، به جماعت، نماز بخوانند.»[49]

البته، امور زیر نیز در زمینه وحدت نقش دارند:

الف: تشکیل جلسات سالانه از سوی سران کشورهای اسلامی و بحث و تبادل‌نظر درباره امور مشترک.

ب: بستن پیمان‌های مشترک برای تبادل امور فرهنگی و اقتصادی و نظامی و غیر آن.

ج: تأسیس مراکز بزرگ تبلیغی با بهره‌گیری از انواعِ ابزارِ اطلاع‌رسانی و مقابله با اقدامات تفرقه‌افکنانه دشمنان.

د: تأسیس دانشکده‌ها و مراکز علمی متعدّد در کشورهای مختلف اسلامی و پذیرش دانشجویانی از جمیع مذاهب اسلامی جهت تحصیل در رشته‌های علوم انسانی با بهره‌گیری از منابع مختلف فقه و با توجه به مبانی متداول بین جمیع مذاهب و غیر آن.

منبع: نشریه میقات حج، شماره 30

[1] . فروع کافی، ج 4، ص 272 باب الإجبار علی الحج، روایت 2

[2] . فروع کافی، روایت 1

[3] . فروع کافی، ج 4، ص 268.

[4] . صحیفه نور، ج 20، ص 13

[5]. صحیفه نور، ج 13، ص 164

[6] . آل‌عمران: 64

[7] . امالی مفید، ص 150

[8] . الحیات، ح 1، ص 233

[9] . صحیفه نور، ج 5، ص 346

[10] . صحیفه نور، ج 12، ص 259

[11] . صحیفه نور، ج 9، ص 202

[12] . سوره آل‌عمران، آیه 103.

[13] . صحیفه نور، ج 14، ص 142

[14] . همان، ج 8، ص 172

[15] . همان، ج 13، ص 163

[16] . صحیفه نور، ج 19، ص 191

[17] . همان، ج 18، ص 92

[18] . صحیفه نور، ج 1، ص 156

[19] . سوره انفال 8: آیه 60.

[20] . صحیفه نور، ج 19، ص 202

[21] . صحیفه نور، ج 20، ص 19

[22] . شش مقاله، ص 504

[23] . اصول کافی، ج 12، ص 308

[24] . همان.

[25] . صحیفه نور، ج 20، ص 21

[26] . پیام به زائران بیت‌اللّه الحرام در تاریخ 2/ 6/ 59

[27] . صحیفه نور، ج 19، ص 199

[28] . ده‌گفتار، انتشارات صدرا، ص 151- 144

[29] . صحیفه نور، ج 11، ص 195

[30] . صحیفه نور، ج 13، ص 45

[31] . صحیفه نور، ج 19، ص 41

[32] . همان، ج 20، ص 2

[33] . همان، ج 19، ص 102

[34] . همان، ج 12، ص 28- 27

[35] . همان، ج 16، ص 147

[36] . مجموعه ورّام، ص 31

[37] . انعام: 108

[38]. صحیفه نور، ج 20، ص 126

[39] . شش مقاله، ص 5

[40]. صحیفه نور، ج 1، ص 343

[41] . اصول کافی، ج 3، ص 252

[42] . اصول کافی، ج 3، ص 251

[43]. صحیفه نور، ج 2، ص 172

[44] . همان، ج 15، ص 123

[45] . همان، ج 1، ص 156

[46] . خاطرات و مبارزات حجةالإسلام فلسفی، ص 310

[47] . صحیفه نور، ج 9، ص 176

[48] . صحیفه نور، ج 2، ص 13

[49] . مناسک حج، ص 257